

SIPRI YEARBOOK 2003

ARMAMENTS, DISARMAMENT AND INTERNATIONAL SECURITY

Sammanfattning på svenska

sipri

Stockholms internationella freds forskningsinstitut (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) är ett oberoende internationellt forskningsinstitut som studerar frågor om fred och konflikter med särskild tonvikt på rustningsbegränsning och nedrustning. SIPRI grundades 1966 för att markera 150 år av obruten fred i Sverige. Institutet finansieras huvudsakligen genom anslag beviljade av den svenska riksdagen. Styrelsen och forskningspersonalen har internationell sammansättning. Institutet har också en rådgivande kommitté.

Syftet med SIPRI:s forskning är

- att främja öppenhet i säkerhetsfrågor och frågor rörande rustningsbegränsning
- att bidra till förebyggande av konflikter och konfliktlösning samt
- att sprida information till en bredare publik.

SIPRI publicerar sina forskningsresultat i böcker och på Internet (<http://www.sipri.org>).

Detta häfte är en kort sammanfattning av innehållet i
SIPRI Yearbook 2003
Armaments, Disarmament and International Security (847 sidor).

Boken kan köpas i bokhandeln eller beställas från
Oxford University Press, Storbritannien.

SIPRI Yearbook har givits ut sedan 1969. Där presenterar SIPRI:s egna forskare och andra experter objektiva data om och analyser av alla viktigare aspekter på rustningsbegränsning, fred och säkerhet. I *SIPRI Yearbook 2003* är fokus främst på den inverkan och de konsekvenser som terroristattackerna den 11 september 2001 fått på den säkerhetspolitiska utvecklingen under 2002 samt på USA:s och andra staters reaktion på attackerna. Årsboken ges också ut på ryska, ukrainska, kinesiska och arabiska. Detta häfte kan beställas från SIPRI även i en engelsk, fransk och tysk version.

SIPRI Yearbook kan beställas på Internet från
Oxford University Press genom SIPRI:
<http://www.sipri.org/pubs/bookorder.html>.

För information om SIPRI:s böcker:
<http://editors.sipri.org/recpubs.html>.

Svensk översättning: Ragnhild Ferm Hellgren

Innehåll

Euro-atlantisk och global säkerhet
Afrikanska Unionen
Multinationella fredsuppdrag
Internationella brottmålsdomstolen
Afghanistan och den nya interventionsdynamiken:
terroristbekämpning och nationsbyggande
Större väpnade konflikter
Nukleär konfrontation i södra Asien
De militära och säkerhetspolitiska dimensionerna av
Europeiska Unionen
Säkerhetssektorns omvandling samt utvidgningen av
NATO och EU
Budgetering för den militära sektorn i Afrika
Den militära sektorn i omvandling
Militärutgifter
Vapenproduktion
Obemannade flygande farkoster och kryssningsmissiler
Internationella vapenöverföringar
Rustningsbegränsning i ett nytt säkerhetsklimat
Kärnvapenbegränsning, icke-spridning och ballistiskt
missilförsvar
Kemiska och biologiska vapen: utveckling och
rustningsbegränsning
Begränsning av konventionella vapen i Europa
Landminor och försöken att eliminera dem
Exportkontroll
Internationell uppförandekod mot spridning av ballistiska missiler
Essäer
Fördrag och avtal om rustningsbegränsningar, nedrustning och
skydd av mänskliga rättigheter i väpnade konflikter
Förkortningar

Euro-atlantisk och global säkerhet

- Terroristattacker den 11 september 2001 fick USA att ta sina säkerhetsintressen under omprövning. Den viktigaste frågan blev nu hur man skulle handskas med de "asymmetriska" hot som följde med den internationella terrorismen, möjligheten att massförstörelsevapen kommer till användning och förekomsten av "skurkstater".

- USA:s åtgärder för att stärka skyddet av det egna territoriet (*homeland security*), de militära operationerna i Afghanistan och förberedelserna för aktioner mot Irak avspeglar omställningen i amerikansk säkerhetspolitik. Enligt den nya amerikanska säkerhetsstrategin (*National Security Strategy*) ska förebyggande anfall övervägas mot stater eller terroristgrupper, som kan tänkas vara i färd med att skaffa massförstörelsevapen, och en omvandling av USA:s militära styrkor föreskrivs i syfte att bibehålla USA:s militära överlägsenhet.

- Flertalet länder stod emot USA:s påtryckningar om att tillgripa våld mot Irak, vilket visade på den stora skillnaden mellan Europa och USA i synen på säkerhetsfrågor. Ända till slutet av året fanns dock en gemensam front bakom FN:s säkerhetsråds resolution 1441 om återupptagande av inspektioner i Irak.

- Både NATO och EU hade på agendan under 2002 såväl utvidgning av medlemsantalet som anpassning till de nya säkerhetspolitiska förhållandena.

- Sju länder inbjöds att bli NATO-medlemmar år 2004. Tio länder inbjöds att bli EU-medlemmar år 2004, och dessutom ytterligare två med 2007 som möjligt anslutningsår.

- Den kursändring i rysk utrikes- och säkerhetspolitik som initierades av Putin-administrationen blev under 2002 tydligare. Ryssland accepterade utvidgningsprocessen, men krävde starkare band till NATO och EU.

Afrikanska Unionen

- Afrikanska Unionen (AU) grundades i Durban, Sydafrika, 9–10 juli 2002. Den ersatte OAU (*Organization of African Unity*) som en mer integrerad och sammanhållen afrikansk organisation. I augusti 2003 var 53 stater medlemmar i AU.

- Afrikanska Unionens främsta uppgift är att integrera Afrikas politiska och socio-ekonomiska program, främja demokratiska värden och mänskliga rättigheter samt påskynda utvecklingssträvandena.

- De förödande konflikterna i Afrika riskerar att underminera förverkligandet av unionens visioner för kontinenten. AU har därför antagit ett mer aktivt program för konfliktlösning och lagt större vikt vid terroristbekämpning.

- Det viktigaste villkoret för att Afrikanska Unionen ska bli en framgång är att den får brett internationellt stöd. Vissa ledare i väst är dock skeptiska i fråga om organisationen, framför allt på grund av att man uppfattar det som att Libyen har inflytande över agendan. Då bortser man dock från att Libyens idé om AU som "Afrikas förenta stater", med armé, institutioner och ledarskap gemensamt, inte blivit verklighet, eftersom den saknar stöd från en majoritet av medlemsstaterna.

Multinationella fredsuppdrag

- Under 2002 pågick 48 multinationella fredsoperationer, tre färre än under 2001.

- Uppdragen utfördes eller leddes av:

Förenta Nationerna (16 fredsbevarande operationer, 3 politiska och fredsskapande uppdrag samt 1 multinationell operation på uppdrag av FN men utförd av en koalition av stater)

Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa, OSSE
(11)

NATO (4)

Europeiska Unionen (1)

Oberoende Staters Samväldje, OSS (3)

OAU (3)

Övriga organisationer eller ad hoc-koalitioner (6).

- Utvecklingen under 2002 förstärkte trenden mot mindre, kortvariga fredsuppdrag med specifika mandat.

- Av de fyra uppdrag som initierades under 2002 (UNMISSET, UNAMA, UNMA och *Allied Harmony*) tenderade alla utom *Allied Harmony* att vara av fredsskapande natur och ha en rådgivande roll i förhållande till värdregeringarna.

- I FN-operationerna deltog totalt 39 392 soldater och militära observatörer, 5 347 civilpoliser samt 554 civila observatörer. Den totala kostnaden under 2002 var 2 630 miljoner dollar.

- Regionala organisationer och andra multinationella koalitioner utförde 28 uppdrag, med 51 275 soldater och militära observatörer, 109 civilpoliser samt 866 civila observatörer. För dessa operationer var den totala kostnaden 316.3 miljoner dollar under 2002.

Internationella brottmålsdomstolen

- Den 1 juli 2002 trädde stadgan för den Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court = ICC*) i kraft och domstolen upprättades formellt. Det är världens första permanenta internationella rättsliga institution med uppdrag att pröva fall där individer misstänks ha begått folkrättsbrott. Domstolen är inte ett FN-organ och inte heller underordnad Säkerhetsrådet.

- I juli 2002 hade 91 länder ratificerat stadgan: 22 i Afrika, 12 i Asien och Stillahavsländerna, 37 i Europa, 18 i Latinamerika, 1 i Nordamerika och 1 i Mellanöstern.

- Internationella brottmålsdomstolen har tillkommit för att vara ett komplement till nationella domstolar: alla fall som läggs fram i ICC måste först ha behandlats i nationella domstolar. ICC har ingen retroaktiv verkan och kan således endast ta upp brott som begåtts efter det att statuterna trätt i kraft.

- USA är den stat som är den främsta motståndaren till ICC. I maj 2002 drog USA tillbaka sitt undertecknande av stadgan. En månad senare hotade USA att använda sitt veto i Säkerhetsrådet mot en utvidgning av en av FN:s fredbevarande operationer, uppdraget i Bosnien-Hercegovina (UNMIBH), om inte ICC kunde garantera deltagarna i operationen fullständig immunitet.

- *The American Service Members' Protection Act* antogs i augusti 2002. Den förbjuder allt samarbete mellan USA och ICC och begränsar därigenom USA:s deltagande i fredsoperationer. Dessutom ska amerikanskt militärt bistånd förvägras länder utanför NATO som är medlemmar av ICC.

- EU hade en viktig roll i skapandet av ICC och i att garantera dess framtida fortlevnad. USA har dock försökt träffa bilaterala avtal om undantag med flera europeiska stater, och detta har skapat lojalitetskonflikter.

Afghanistan och den nya interventionsdynamiken: terroristbekämpning och nationsbyggande

- Den USA-ledda interventionen i Afghanistan i slutet av 2001 och de därpå följande fredsskapande och fredsbevarande ansträngningarna visade på en avgörande förändring i mönstret för internationell militär intervention. Nya mål sattes upp, som t ex avvärjning av terroristorganisationer och genomförande av regimskifte.

- Interventionen var framgångsrik på många sätt: terroristbaserna förstördes, det mesta av al-Qaedas infrastruktur demolerades och talibanregimen berövades makten inom bara två månader. Bonn-avtalet i december 2001 upprättade en internationellt erkänd interimregering, *The Interim Authority*.

- Interventionen i Afghanistan väckte viktiga juridiska och etiska frågor. En militär aktion för att störta en regim och förintta det terrornätverk som regimen stöder gick långt utöver den traditionella tolkningen av begreppet självförsvar. Rapporterna om tortyr och brott mot mänskliga rättigheter visar på faran av att lita på lokala allierade med bristande kunskaper om folkrättens regler för mänskliga rättigheter. USA:s internering av talibaner och al-Qaeda-medlemmar gjorde att man ifrågasatte om folkrätten i krig gentemot icke-statliga terroristgrupper tillämpats.

- Det internationella samfundet upprättade *The International Security Assistance Force (ISAF)* med omkring 5 000 soldater samt den mindre *UN Assistance Mission i Afghanistan (UNAMA)* och utlovade nästan 5 miljarder dollar i bistånd för de kommande sex åren. Politisk återuppbyggnad av Afghanistan skulle ledas av afghanerna själva, med internationella aktörer endast i en stödjande roll.

Större väpnade konflikter

- 21 större väpnade konflikter pågick under 2002. Det var det lägsta antal som registrerats under perioden efter det kalla krigets slut (1990–2002), med undantag för 1997. I var och en av 6 av dessa konflikter var antalet dödsfall under året större än 1000. Under 2001 registrerades 11 konflikter som vardera orsakade mer än 1000 dödsfall.

- Alla konflikterna utom en, den mellanstatliga konflikten mellan Indien och Pakistan, var inbördeskrig.

- Flertalet större väpnade konflikter ägde rum i Afrika och Asien: 6 i Afrika och 9 i Asien.

- Både externa aktörer och de inblandade staterna själva gjorde förnyade ansträngningar att lösa de långvariga konflikterna i dessa regioner: i Demokratiska Republiken Kongo (Kongo Kinshasa), Somalia och Sudan samt i Sri Lanka.

- Fyra konflikter trappades upp under 2002: i Colombia, mellan Israel och palestinier, i Nepal och i Ryssland (Tjetjenien). Den enda nya konflikt som registrerades för 2002 var den i Nepal.

- Risken för användning av kärnvapen aktualiserades under 2002. Indien och Pakistan, som båda förfogar över kärnvapen, var i konfrontation med varandra. Nordkorea och Irak miss-tänktes försöka tillverka egna kärnvapen, och det spelade en viktig roll för uppkomsten av kriser. I fråga om Irak ledde det i mars 2003 till ett nytt krig på irakiskt territorium.

- Kampen mot terrorism, som inleddes efter attackerna mot USA den 11 september 2001, inverkade på väpnade konflikter världen över och aktualiserade frågor som militär respons på terrorism, våldsamma icke-statliga aktörers roll samt sambandet mellan inomstatliga och mellanstatliga konflikter. De aktörer som hoppas på internationellt godkännande har haft goda skäl att ta avstånd från terrorism.

• På grund av det möjliga sambandet mellan al-Qaeda och vissa fundamentalistiska islamiska organisationer i Afrika har USA visat ett ökat intresse för regionen, framför allt för konflikterna i Somalia och Sudan.

Områden där 21 större väpnade konflikter pågick under 2002

Afrika

Algeriet
Angola
Burundi*
Rwanda
Somalia
Sudan*

Amerika

Colombia*
Peru
USA

Europa

Ryssland*

Asien

Indien (2 konflikter):
Kashmir*
Assam
Indien–Pakistan
Indonesien
Myanmar
Nepal*
Filippinerna (2 konflikter)
Sri Lanka

Mellanöstern

Israel
Turkiet

* Konflikter där antalet dödsfall var större än 1000 under år 2002.
Konflikten i USA avser den mellan al-Qaeda-nätverket och USA.

Nukleär konfrontation i södra Asien

- Under 2002 fortsatte Indien och Pakistan att förstärka sin nukleära infrastruktur. Den gradvisa men tydliga upprustning som inleddes 1998 i och med de båda staternas kärnsprängningar avspeglar den olösta motsättningen.

- Indiens kapacitet vad gäller konventionella vapen är vida överlägsen Pakistans.

- I två större militära kriser den senaste tiden har hot om användning av kärnvapen ingått: i Kargil-kriget 1999 och i den kris som 2002 utlöstes av militanta muslimers attack mot det indiska parlamentet.

- I både Indien och Pakistan anser man att krisen 2002 lösts till det egna landets fördel. Pakistanska ledare påpekar att kärnvapenavskräckningen har varit effektiv när det gällt att hindra ett militärt anfall från Indien, medan indiska ledare betonar framgången med den "tvångsdiplomati" som ledde till President Musharrafs löfte att hålla tillbaka och begränsa militanta organisationer baserade i Pakistan. Att båda sidor uppfattar sig som segrare innebär en ökad risk för att liknande konfrontationer ska uppstå i framtiden.

- Indiens tidigare utfästelse om icke-första-användning av kärnvapen har i 2003 års kärnvapendoktrin försvagats så att man nu kan tillåta användning av kärnvapen som svar på anfall med kemiska och biologiska vapen.

De militära och säkerhetspolitiska dimensionerna av Europeiska Unionen

- Under 2002 gjordes framsteg i genomförandet av EU:s övergripande mål för den Europeiska Säkerhets- och Försvarspolitik (ESFP), så att det från år 2003 är möjligt att sätta in en europeisk snabbinsatsstyrka för krishantering.

- Det var en stor politisk framgång att man i slutet av 2002 lyckades häva det långvariga dödläget i frågan om EU:s möjlighet att få tillgång till NATO:s resurser, vilka är nödvändiga för att operationerna för krishantering ska kunna sättas igång.

- De civila och militära delarna av ESFP har rönt olika grad av framgång. Under 2002 förekom inga militära EU-styrkor för krishantering. På det civila området däremot gjordes flera insatser, framför allt EU:s polisuppdrag (EUPM) i Bosnien-Hercegovina, som inleddes den 1 januari 2003.

- Bristen på koordination mellan EU:s militära och civila delar är ett hinder för en fullständig integrering av ESFP.

- Det är osannolikt att militärutgifterna inom EU ska komma att öka mer än marginellt. Klyftan mellan EU:s och USA:s kapacitet är också mycket stor. För att utveckla metoder att förstärka EU:s kapacitet och resurser lanserades under 2002 en "Europeisk handlingsplan för resurserna" (*European Capability Action Plan*). Planen har som mål ökad rationalisering, flexibilitet och koordination i medlemsstaternas försvarsansträngningar.

Säkerhetssektorns omvandling samt utvidgningen av NATO och EU

- Målet är att skapa effektiva institutioner som tjänar medborgarnas, samhällets och statens säkerhetsintressen. De nya institutioner som nu skapas i länder måste också respektera mänskliga rättigheter och fungera i enlighet med internationell och nationell lag samt under effektiv demokratisk kontroll.

- Två processer har den senaste tiden påverkat säkerhetssektorns omvandling i Europa: utvidgningen av NATO och EU samt att de båda institutionerna på grund av de nya hoten på sina dagordningar tagit upp hur man hanterar nya utmaningar såsom terrorism, spridning av massförstörelsevapen och hot från instabila stater.

- Utsikterna att få medlemskap i NATO och EU har sporrat staterna i Central- och Östeuropa att omstrukturera sin säkerhetssektor.

- Med erfarenhet av de problem som uppstod under den förra utvidgningsomgången, 1999, har NATO nu antagit en förbättrad målsättning för anslutning och en mer strukturerad reformprocess, som innebär ökad assistans till länderna i nästa utvidgningsomgång. De nationella ansträngningarna är fortfarande varierande, utom vad beträffar ett begränsat antal elittrupper.

- Av nya EU-medlemmar krävs att de ska följa Schengenavtalet och att de ska ansluta sig till det förstärkta regelverket för rättsliga och inrikes frågor, som bildades efter 11 september 2001. Det finns dock risk för att demokratisk kontroll, nationellt och på EU-nivå, ännu inte är kraftfull nog att garantera individens rätt.

Budgetering för den militära sektorn i Afrika

- Sedan 1990 har de afrikanska ländernas militärutgifter alltmer blivit föremål för de biståndsgivande ländernas uppmärksamhet. Insikten att utveckling befrämjas av ett demokratiskt styrelseskick har fått givarländerna att försöka förhindra "överdrivet höga" militärutgifter som sker på bekostnad av den sociala sektorn och fattigdomsbekämpningen.

- För att förändra prioriteringarna i den offentliga resursallokeringen satte givarländerna till att börja med ett tak för militärutgifterna i de länder som ansökte om utvecklingsbistånd. Denna metod hade en fundamental brist: den tog inte hänsyn till de legitima säkerhetskraven i de aktuella länderna. Detta resulterade i minskad öppenhet i dessa länders militärbudgetar, eftersom man försökte dölja den verkliga storleken på militärutgifterna.

- En ny policy utvecklades under år 2000. I stället för att inrikta sig på utgiftsnivån lades nu större vikt vid själva budgeteringsprocessen.

- Denna s k processansats fokuserar på de utmaningar som afrikanska länder konfronteras med, såsom avsaknaden av en formaliserad försvarspolitik, bristen på relevant kompetens i många av länderna, svagheten i vissa nyckelinstitutioner – parlament, försvarsdepartement och revisionsmyndigheter – och det civila samhällets begränsade deltagande i budgeteringsprocessen. Framför allt har många givarländer ännu inte till fullo förstått och anammat den nya processansatsen.

Den militära sektorn i omvandling

- Internationell säkerhet och synen på säkerhet är under förändring, bort från det klassiska säkerhetsbegreppet, dvs skyddet av staten, dess territorium och medborgare mot yttre hot genom huvudsakligen militära medel. Nya säkerhetsbegrepp utvecklas gradvis, dels genom en breddning till en större variation av icke-militära medel till stöd för den klassiska, statliga säkerheten, dels genom en fördjupning som innebär säkerhet inte enbart för staten utan också för människor och miljö.

- Målen och medlen för en bredare och fördjupad säkerhet och säkerhetspolitik visar på otillräckligheten i befintliga data för militärutgifter, vapenproduktion och internationella vapenöverföringar. Förändringen av säkerhetsbegreppet förstärker bristerna i dessa data som mått på säkerhet.

- Användbarheten av militära data för mätning av säkerhet försvåras av den allt suddigare gränslinjen mellan yttre (militär) och inre (polisiär) säkerhet. I utvecklingsländerna har det alltid varit svårt att dra en gräns mellan de båda sektorerna. I industriländerna är det troligt att terroristfrågan kommer att innebära en liknande sammanblandning av funktionerna för dessa sektors säkerhetsorgan.

- En annan komplikation är den förändrade synen på statlig säkerhet i samband med verkandet för skyddet av mänskliga rättigheter.

- Dessa och andra förändringar ökar behovet av nya medel för att skapa säkerhet. De medför också ett ökat behov av öppenhet i den nationella rapporteringen av militärutgifter, vapenproduktion och internationella vapenöverföringar, bland annat för att underlätta en bättre bedömning av kostnadseffektiviteten av olika typer av säkerhetsåtgärder.

Militärutgifter

- Världens militärutgifter under 2002 uppgick till 794 miljarder dollar. Det motsvarar 2.5% av världens bruttonationalprodukt (BNP) och utgör ett genomsnitt på 128 dollar per capita.

- Sedan 1998 har militärutgifterna ökat, och under 2002 skedde en skarp accelerering till en ökningstakt på 6% i reala termer, jämfört med 3% året innan.

- USA stod för nästan tre fjärdedelar av ökningen under 2002. Militärutgifterna ökade med 10% i reala termer, huvudsakligen på grund av kriget mot terrorismen.

- Andra länder med avsevärda ökningar av sina militärutgifter var Kina (18%) och Ryssland (12%). I dessa länder avspeglar ökningen bland annat ambitionen att reformera och modernisera den militära sektorn.

- Fem länder stod för 62% av världens totala militärutgifter under 2002: USA 43%, Japan 6%, Storbritannien 5% och Frankrike och Kina 4% vardera.

- Försvarsbördan (den del av BNP som går till militärutgifter) är tyngst i de fattigaste länderna, särskilt de som ligger i konfliktområden.

- USA:s förslag till försvarsbudget för budgetåret 2004 uppgick till 379.9 miljarder dollar, vilket är 84 miljarder dollar mer än under budgetåret 2000, dvs det sista budgetåret för Clinton-administrationen. Femårsplanen fram till 2009 (*The Future Years Defense Program*) innebär fortsatt avsevärda ökningar av militärutgifterna.

- Andra länder verkar inte vara beredda, eller har inte råd, att öka sina militärutgifter i samma omfattning som USA i syfte att finansiera kriget mot terrorismen.

Vapenproduktion

- Efter tio år av genomgripande omstruktureringar inom vapenindustrin, var förändringstakten under 2002 relativt måttlig.
- Den viktigaste händelsen inom USA:s vapenindustri var Northrop Grummans förvärv av TRW, vilket skapade ett företag på tredje plats inom den amerikanska vapenindustrin, efter Lockheed Martin och Boeing. Den ökande företagskoncentrationen inom många sektorer av USA:s vapenindustri har på grund av den minskade konkurrensen lett till risker för ökade kostnader i vapenanskaffningen.

The 5 största vapenproducerande företagen i USA under 2000

1 Lockheed Martin	\$18.6 miljarder
2 Boeing	\$16.9 miljarder
3 Raytheon	\$10.1 miljarder
4 Northrop Grumman	\$6.7 miljarder
5 General Dynamics	\$6.5 miljarder

- I Europa sker en ökning av Europeiska Unionens inflytande över försvarsindustripolitiken genom initiativ som Star 21-utredningen av flygindustrin och nya förslag att upprätta ett EU-organ för materielanskaffning.
- Vapensamarbete mellan USA och Europa är förknippat med en rad hinder, som t ex rättsliga restriktioner för teknologiöverföring och policies för att skydda inhemsk försvarsindustri.
- Vapenproduktionen i Ryssland, som föll drastiskt efter Sovjetunionens sönderfall, har sedan 1998 stigit med i genomsnitt 23% per år. Den ryska vapenindustrin har dock stora strukturella problem och är fortfarande i hög grad beroende av vapenexport för sin överlevnad.

Obemannade flygande farkoster och kryssningsmissiler

- Endast omkring 12 industrialiserade länder tillverkar kryssningsmissiler för markmål (*LACM = land-attack cruise missiles*), men denna typ av kryssningsmissiler väntas få stor spridning inom den närmaste tioårsperioden.

- Obemannade flygande farkoster (*UAV = unmanned air vehicles*) tycks bli mer dominerande som bärare av precisionsvapen. De är lättare att få tag på och förväntas också öka stort i antal under nästa årtionde.

- Denna ökning av UAV under senare år kommer utan tvivel att skapa ett ökat tryck, framför allt från USA, att lätta på reglerna för export av obestyckade UAV.

- Fri spridning av UAV och LACM betyder risker för det egna försvaret och den regionala stabiliteten samt innebär en fara för att missilerna ska komma till användning vid terrorhandlingar.

- För att kunna begränsa sådana skadliga effekter för internationell säkerhet måste en mer effektiv politik för icke-spridning utvecklas.

- *Missile Technology Control Regime, MTCR* (som arbetat fram riktlinjerna för export av missilteknologi), har lyckats ganska väl med att begränsa spridningen av ballistiska missiler, men man har inte kommit lika långt i fråga om kryssningsmissiler och UAV.

Internationella vapenöverföringar

- SIPRI:s värde för internationella överföringar av större konventionella vapen under 2002 uppgick till 16.5 miljarder dollar, en ökning med 2% sedan år 2001.

- Det verkliga värdet av den globala vapenhandeln under 2001 beräknas till 24–32 miljarder dollar, baserat på officiella regerings- och industridata för vapenexport.

- Volymen av överföringar av större konventionella vapen under 1998–2002 var enligt genomsnittet för femårsperioden det lägsta sedan slutet av kalla kriget.

- De fem största vapenexportörerna 1998–2002 (USA, Ryssland, Frankrike, Tyskland och Storbritannien) stod för över 80% av de totala vapenöverföringarna.

- Under 2002 bibehöll för andra året i rad Ryssland sin position som den dominerande vapenexportören, före USA. Ryssland stod för 36% av världens leveranser av vapen, jämfört med 24% för USA.

- Den största mottagaren av vapen under perioden 1998–2002 var Kina, med 9.5% av all import av större konventionella vapen. Den näst största var Taiwan, men dess import har stadigt minskat sedan 1998.

- Under 2002 var både Indien och Pakistan stora mottagare av vapen och rankades som nummer två respektive tre.

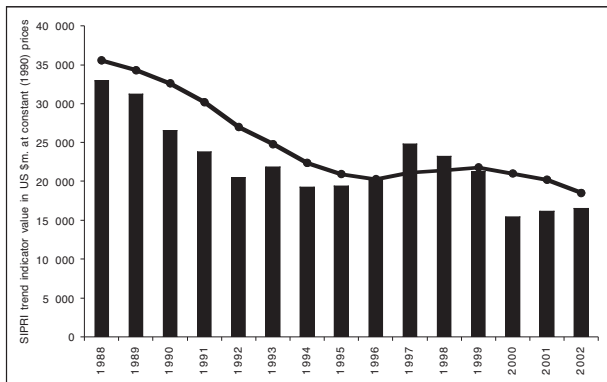
- Mottagarländer under 2002 innefattade länder som var inbegripna i inbördeskrig, omdefinierade som krig mot terrorism av ländernas regeringar i ett försök att legitimera aktionerna.

De 5 största exportörerna av större konventionella vapen 1998–2002

Andelar av världens export

1	USA	41%
2	Ryssland	22%
3	Frankrike	9%
4	Tyskland	5%
5	Storbritannien	5%

Trenden i överföringar av större konventionella vapen 1988–2002

Staplarna visar totalt värde per år. Kurvan visar genomsnittet under 5-årsperioder; punkterna satta på sista året i varje period.

Rustningsbegränsning i ett nytt säkerhetsklimat

- Målet för rustningsbegränsning är att säkerställa återhållsamhet både vad gäller det egna landets militära kapacitet och de beslut som skulle kunna leda till uppbyggnad av andra länders militära styrka. Medan rustningsbegränsning tidigare har grundats på åtaganden genom juridiskt bindande instrument har händelserna under 2002 fått till följd att kompletterande, mindre formella metoder nu allt oftare provas.

- Under 2002 arbetade man med fyra olika metoder för rustningsbegränsning:

Multinationella och bilaterala rustningsbegränsnings- och nedrustningsfördrag samt andra överenskommelser var fortsatt det viktigaste inslaget i de övergripande försöken att begränsa rustningar och militär kapacitet.

I försöken att eliminera massförstörelsevapen i Irak kombinerades olika politiska, juridiska, ekonomiska och militära instrument för att avrustning skulle kunna genomföras.

I juni 2002 bildade ledarna för G8 ett globalt partnerskap mot spridning av massförstörelsevapen, innefattande kontroll, redovisning samt säkerställande av överskottsvapen och av materiel, detta för att underlätta ansträngningarna att förstöra vapnen.

De stater som deltog i samarbetet med multinationell exportkontroll fortsatte att utveckla gemensamma riktlinjer, implementerade genom nationell lagstiftning.

Kärnvapenbegränsning, icke-spridning och ballistiskt missilförsvar

- Två viktiga händelser under 2002 satte icke-spridningsregimen på prov och äventyrade Icke-spridningsfördragets fortsatta existens: Nordkoreas medgivande att det har ett hemligt program för anrikning av uran, följt av den formella uppsägningen av Icke-spridningsfördraget samt misstankarna om kärnvapenrelaterade aktiviteter i Iran.

- Debatten i Säkerhetsrådet om huruvida FN skulle kunna ställa sig bakom ett USA-lett krig mot Irak aktualiserade frågan om hur man ska hantera problemet med stater som medvetet kränker juridiskt bindande förpliktelser om rustningsbegränsning. Det stod klart att USA stöder unilaterala, förebyggande aktioner mot stater som misstänks bryta mot avtal om kärnvapenspridning, och att USA ifrågasätter internationella överenskommelser.

- Den 24 maj 2002 signerade Ryssland och USA Fördraget om nedskärningar av strategiska offensiva vapen (*SORT = Strategic Offensive Reductions Treaty*). Enligt fördraget måste parterna fram till slutet av 2012 minska sina strategiska offensiva kärnvapenstyrkor till vardera 1 700–2 200 operativa, utplacerade kärnstridspetsar. Detta innebär nedskärningar med två tredjedelar av det nuvarande antalet utplacerade stridspetsar.

- Enligt SORT behöver inte parterna genomföra nedskärningarna på identiskt sätt eller förstöra stridspetsar som tagits ur service, utan de är fria att föra över stridsdelarna till vapenkategorier som inte är täckta av fördraget.

- Den 13 juni 2002 drog sig USA formellt ur 1972 års ABM-fördrag, och kan nu utveckla avsevärt mer expansiva BMD-system än de som Clinton-administrationen hade planer för.

**Världens kärnvapenstyrkor:
antal stridsspetsar, 1 januari 2003**

<i>Land</i>	<i>År för första kärnsprängning</i>	<i>Operativa stridsspetsar</i>
USA	1945	7 068
Ryssland	1949	8 232
Storbritannien	1952	185
Frankrike	1960	348
Kina	1964	402
Indien	1974	30–40
Pakistan	1998	30–50
Israel	–	ca 200
<i>Totalt</i>		<i>ca 16 500</i>

USA:s lager av operativa kärnvapen utgörs av 5 948 strategiska och 1 120 icke-strategiska stridsspetsar.

Rysslands lager av operativa kärnvapen utgörs av 4 852 strategiska och 3 380 icke-strategiska stridsspetsar.

Indiens, Pakistans och Israels kärnvapen anses vara endast delvis operativa.

• I början av 2003 fanns uppskattningsvis cirka 16 500 kärnstridsspetsar. Om man räknar alla världens kärnstridsspetsar (stridsspetsar i reserv, i lager samt primärladdningar i reserv) skulle de fem kärnvapenstaterna, enligt Icke-spridningsfördragets definition på en kärnvapenstat – USA, Ryssland, Storbritannien, Frankrike och Kina – i dag totalt föfoga över 36 500 kärnstridsspetsar.

Kemiska och biologiska vapen: utveckling och rustningsbegränsning

- I januari 2003 var 147 stater parter i 1972 års Konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring (B-vapenkonventionen). 148 stater var parter i 1993 års Konvention om förbud mot utveckling, produktion, innehav och användning av kemiska vapen samt om deras förstöring (C-vapenkonventionen).

- C-vapenkonventionen är nu fast etablerad, och för första gången sedan dess tillkomst pågår storskalig destruktion i alla de fyra stater som deklarerat att de förfogar över kemiska vapen: Indien, Ryssland, Sydkorea och USA.

- Organisationen för förbud mot kemiska vapen (*Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW*), som har till uppgift att övervaka att C-vapenkonventionen efterlevs, fick i början av år 2002 ekonomiska och organisatoriska svårigheter. Vid den sjunde medlemskonferensen, i oktober 2002, gjordes försök att avhjälpa problemen.

- Utvecklingen i USA av program för så kallade icke-dödliga vapen och de ryska myndigheternas användning av en kemisk substans mot tjetjenerna som i oktober 2002 tog gisslan i en teater i Moskva, aktualiserade frågan om huruvida användning av kemiska och biologiska substanser för upprätthållande av lag och ordning innebär ett brott mot C-vapenkonventionen.

- Efter det att en ny resolution om Irak antagits av FN:s säkerhetsråd uppdrogs åt UNMOVIC (*UN Monitoring, Verification and Inspection Commission*) att återuppta det arbete som UNSCOM (*UN Special Commission on Iraq*) hade tvingats avbryta i december 1998. Man fortsatte att ifrågasätta om Irak uppfyllde tidigare FN-resolutioner.

Begränsning av konventionella vapen i Europa

- Europeisk vapenbegränsning är utan tvekan den mest utvecklade nedrustningsregimen. Att 1999 års Avtal om anpassning av 1990 års CFE-fördrag till de nya förhållandena i Europa ännu inte trätt i kraft beror på att Ryssland inte uppfyllt de politiska utfästelser det gjort i fråga om tillbakadragande av trupper från Georgien och Moldavien.

- 30 stater har undertecknat Avtalet om anpassning, men endast två har ratificerat den.

- Att de baltiska staterna kommer att få inträde i NATO i nästa utvidgningsfas har skapat oro i Ryssland eftersom Estland, Lettland och Litauen inte är parter i CFE-fördraget. Ryssland söker därför förmå dem att före inträdet i NATO förbinda sig att följa CFE-fördragets regler om vapenbegränsning.

- Hotet om terrorism har allt mer påverkat säkerhetsbyggandet i Europa. OSSE har gjort allvarliga försök att anpassa sina instrument för rustningsbegränsning, så att de bättre ska kunna möta terroristhotet.

- På regional nivå har rustningsbegränsning och förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder på Balkan varit framgångsrika, och det kan kanske snart bli möjligt att överlämna ansvaret till regionala aktörer.

- 1992 års Fördrag om observationsflygningar, *Open Skies Treaty*, trädde i kraft den 1 januari 2002.

Landminor och försöken att eliminera dem

- Cirka 230 miljoner truppminor (personminor) finns lagrade i cirka 94 stater.

- Två avtal, 1997 års Konvention om förbud mot antipersonella (trupp-) minor (*APM Convention*) och 1996 års Tillägg till Protokoll II av 1981 års Konvention om "inhumana vapen", har tillsammans med en världsomfattande folkrörelse för ett förbud gjort att det nu finns en internationell norm mot användning av landminor.

- Det finns i dag ett ökat internationellt och bilateralt samarbete i "min-aktioner", vilket är den vidare termen för försök att begränsa skadan som orsakas av landminor, innefattande minröjning, undervisning om risker, hjälp åt offren för minorna, folklig opinion till stöd för ett totalförbud och destruktion av lagren.

- Det finns en växande oro över att takten i nya anslutningar till avtalen har minskat, och att några stater som inte anslutit sig till Konventionen (Indien, Pakistan och Ryssland) i dag också använder minor.

- Att icke-statliga aktörer engagerar sig är en förutsättning för att ett förbud mot personminor ska bli verklighet. Majoriteten av icke-statliga aktörer som använder minor finns i länder som står utanför Konventionen.

- Internationellt stöd och fondering av medel för aktioner mot minor är viktigt för att parterna ska få hjälp att genomföra destruktion av sina lager före den tidsgräns, som är stadgad i fördraget, nämligen fyra år efter det att konventionen trätt i kraft för respektive land. För minröjning är tidsgränsen 10 år.

Exportkontroll

- Frågan om icke-spridning av vapen har fått en allt mer politisk inriktning, och detta har medfört att internationellt samarbete rörande exportkontroll allt mer har debatterats.

- Under 2002 diskuterades hur exportkontroll ska kunna öka effektiviteten i åtgärder för terroristbekämpning och hindra nya program för icke-konventionella vapen.

- EU:s utvidgning med 10 nya stater kommer, om alla medlemsländernas regler för exportkontroll samordnas, att innebära att ett större geografiskt område omfattas av EU:s säkerhetspolitik.

- Efter EU:s utvidgning kommer cirka 70% av deltagarna i alla internationella regimer för exportkontroll att vara bundna av ett gemensamt EU-regelverk.

Internationella regimer för exportkontroll: antal medlemmar, 1 januari 2003

<i>Zangger Committee</i>	35
<i>Nuclear Suppliers Group</i>	40
<i>Australia Group</i>	33
<i>Missile Technology Control Regime</i>	33
<i>Wassenaar Arrangement</i>	33

Internationell uppförandekod mot spridning av ballistiska missiler

- Spridning av ballistiska missiler har blivit en viktig fråga på den internationella agendan. Flera aktörer har uppmärksammat behovet av att utveckla internationella normer för icke-spridning av ballistiska missiler, motsvarande de normer som finns i fråga om massförstörelsevapen.

- I november 2002 hade mer än 90 stater deklarerat att de var beredda att underteckna den internationella uppförandekoden mot spridning av ballistiska missiler (*ICOC = International Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation*).

- ICOC, som utarbetats inom ramen för regimen för kontroll av missilteknologi (*Missile Technology Control Regime, MTCR*), är ett multilateralt instrument som betonar det nödvändiga i att förhindra spridning av ballistiska missiler kapabla att bära massförstörelsevapen. ICOC är inte ett juridiskt bindande avtal: uppförandekoden uttrycker snarare en politisk vilja än ett folkrättsligt tvång.

- Omkring hälften av världens länder står dock utanför ICOC. Ingen av de stater som anses aktivt eftersträva att tillverka ballistiska missiler med lång räckvidd (Indien, Irak, Iran, Israel, Nordkorea och Pakistan) har anslutit sig till ICOC.

- ICOC anses av många stater vara det första steget mot etablerandet av en normativ regim för icke-spridning av ballistiska missiler. Arbetet fortsätter närmast genom en expertgrupp i FN.

SIPRI Yearbook 2003 innehåller också ett antal fristående essäer

- *Terrorism and the law: past and present international approaches.* Denna essä är en kritisk analys av de internationella ansträngningarna att formulera en heltäckande och användbar definition av terrorism samt försöken att utveckla en gemensam metod att hantera hotet om terroristanfall.

- *The non-military threat spectrum.* Här beskrivs olika typer av icke-militärt hot som kan tänkas påverka en nation eller ett samhälle. Genom att studera fallet Schweiz redogör författaren för de säkerhetsrisker som politiska, mänskliga, ekonomiska, sociala och miljörelaterade framsteg kan innebära.

- *The paradox of space weapons.* Essän analyserar USA:s användning av rymden för militära ändamål. Den visar på den amerikanska överlägsenheten i rymden och betonar, att även om rymdsystem är viktiga för såväl USA som för den globala ekonomin, kommer en militarisering av rymden att få en destabiliserande effekt.

- *Is deterrence dead?* Essän utvärderar hur relevant begreppet avskräckning är efter det kalla krigets slut. Den konstaterar att trots att avskräckning har förlorat mark under senare år finns den ändå kvar som en verkningsfull strategi för internationell säkerhet, särskilt i kombination med andra metoder.

- *Weapons of mass disruption?* Här undersöks hotet från icke-konventionella vapen mot människors säkerhet och välfärd, vapen där biologiska, kemiska, nukleära eller radiologiska komponenter ingår. Essän studerar också möjlig policy för respons på terroristattacker med icke-konventionella vapen.

Fördrag och avtal om rustningsbegränsningar, nedrustning och skydd av mänskliga rättigheter i väpnade konflikter, juni 2003

- 1925 Protokoll rörande förbud mot användande i krig av kvävande, giftiga eller liknande gaser och bakteriologiska stridsmedel (Genèveprotokollet)
- 1948 Fördrag mellan Västeuropas stater om samarbete i ekonomiska, sociala och kulturella frågor och om kollektivt självförsvar (Brysselpakten)
- 1948 Konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (*genocide*)
- 1949 Genèvekonventionerna rörande skydd för offren i väpnade konflikter
- 1954 Protokoll till 1948 års Brysselpakt, "Parisöverenskommelserna" om en försvarsunion för Västeuropa
- 1959 Antarktiskfördraget om förbud mot militarisering av Antarktis
- 1963 Fördrag om förbud mot kärnvapenprov i atmosfären, yttre rymden och under vattnet (Partiella provstoppsfördraget)
- 1967 Fördrag om principer för staternas uppträdande vid utforskandet och utnyttjandet av yttre rymden, däri inbegripet månen och övriga himlakroppar (Yttre rymdfördraget)
- 1967 Tlatelolco-fördraget om en kärnvapenfri zon i Latinamerika och Karibien
- 1968 Fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen (Icke-spridningsfördraget)

- 1971 Fördrag om förbud mot placering av kärnvapen och andra massförstörelsevapen på havsbotten och i dennas underlag (Havsbottenfördraget)
- 1972 Konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring (B-vapenkonventionen)
- 1974 Fördrag om begränsning av underjordiska kärnsprängningar
- 1976 Fördrag om begränsning av underjordiska kärnsprängningar för fredliga ändamål
- 1977 Konvention om förbud mot militär eller annan fientlig användning av miljöförändrande teknik
- 1977 Protokoll I och II (till 1949 års Genèvekonventioner) rörande skydd för offren i internationella respektive icke-internationella väpnade konflikter
- 1980 Konvention om fysiskt skydd av kärnämne
- 1981 Konvention om förbud mot eller inskränkningar i användningen av vissa konventionella vapen som kan anses vara ytterst skadebringande eller ha urskillningslösa verkningar (Konventionen om "inhumana vapen")
- 1985 Fördrag om en kärnvapenfri zon i södra Stillahavsområdet (Rarotongafördraget)
- 1987 Fördrag om eliminering av sovjetiska och amerikanska markbaserade missiler med räckvidden 500–5 500 km (INF-fördraget)

- 1990 Fördrag om konventionella styrkor i Europa (CFE-fördraget)
- 1991 Fördrag om nedskärningar och begränsningar av strategiska offensiva vapen (START I)
- 1992 Fördrag om observationsflygningar (det s k Open Skies-fördraget)
- 1992 CFE-1A-avtalet om begränsning av trupper i Europa
- 1993 Konvention om förbud mot utveckling, produktion, innehav och användning av kemiska vapen samt om deras förstöring (C-vapenkonventionen)
- 1995 Fördrag om en kärnvapenfri zon i Sydostasien (Bangkok-fördraget)
- 1996 Avtal om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Bosnien-Hercegovina
- 1996 Reviderat Protokoll II (till 1981 års Konvention om "inhumana vapen") om förbud mot eller restriktioner i användningen av minor, försåtvapen och andra anordningar
- 1996 Avtal om sub-regional rustningsbegränsning i Jugoslavien, Bosnien-Hercegovina och Kroatien (Florens-avtalet)
- 1997 Inter-amerikanska konventionen om olaglig tillverkning och handel med handeldvapen, ammunition, sprängämnen och andra liknande material
- 1997 Konvention om förbud mot användning, lagring, produktion och överföring av antipersonella minor (truppminor) samt om deras förstöring
- 1999 Inter-amerikanska konventionen om öppenhet i anskaffning av konventionella vapen

- 1999 Wien-dokumentet om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder
- 2001 Slutdokument från förhandlingarna om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Sydosteuropa (under 1995 års Ramavtal om fred i Bosnien-Hercegovina, "Dayton-avtalet")
- 2002 Fördraget om nedskärningar av strategiska offensiva vapen (SORT)

Övriga fördrag och avtal – ej i kraft, juni 2003

- 1972 Fördrag om begränsning av anti-ballistiska missilsystem (ABM-fördraget, upphörde att gälla 13 juni 2002)
- 1993 Fördrag om vidare nedskärningar och begränsningar av strategiska offensiva vapen (START II)
- 1996 Fördrag om en kärnvapenfri zon i Afrika (Pelindaba-fördraget)
- 1996 Fördrag om fullständigt förbud mot kärnsprängningar (CTBT)
- 1999 Avtalet om anpassning av 1990 års CFE-fördrag

Förkortningar

ABM	anti-ballistic missile
APM	antipersonella minor
AU	Afrikanska Unionen
BMD	ballistic missile defence
BNP	bruttonationalprodukt
B-vapen	biologiska vapen
C-vapen	kemiska vapen
CD	Conference on Disarmament
CFE	(Treaty on) Conventional Armed Forces in Europe
CTBT	Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty
ESFP	Europeisk säkerhets- och försvarspolitik
EU	Europeiska Unionen
EUPM	EU Police Mission
FN	Förenta Nationerna
G8	Gruppen av 8 industrialiserade stater
ICC	International Criminal Court

ICOC	International Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation
ISAF	International Security Assistance Force
MTCR	Missile Technology Control Regime
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NPT	Non-Proliferation Treaty
NSG	Nuclear Suppliers Group
OUA	Organization of African Unity
OPCW	Organisation for the Protection of Chemical Weapons
OSS	Oberoende stater samväld
OSSE	Organisation för säkerhet och samarbete i Europa
START	Strategic Arms Reduction Treaty
SORT	Strategic Offensive Reductions Treaty
UN	United Nations
UNAMA	UN Assistance Mission in Afghanistan
UNMA	UN Mission in Angola
UNMIBH	UN Mission in Bosnia and Herzegovina
UNMISET	UN Mission of Support in East Timor

Styrelse

Ambassadör Rolf Ekéus, ordförande (Sverige)
Sir Marrack Goulding, vice ordförande (Storbritannien)
Dr Alexei G. Arbatov (Ryssland)
Dr Willem F. van Eekelen (Nederländerna)
Dr Nabil Elaraby (Egypten)
Professor Helga Haftendorn (Tyskland)
Professor Ronald G. Sutherland (Kanada)
Institutsdirektören

Direktör

Alyson J. K. Bailes (Storbritannien)

Ingenjörskopia, Solna, 2003

Stockholms internationella
fredsforskningsinstitut
Signalistgatan 9
169 70 Solna
Telefon: 08-655 97 00
E-post: sipri@sipri.org
Internet: <http://www.sipri.org>
Fax: 08-655 97 33